

ТДУ 635.657.631.8:581.192.7

ИҚТИДОРИ ФОТОСИНТЕТИКӢ ВА МАҲСУЛНОКИИ ТОЗАИ ФОТОСИНТЕЗ ДАР ВОБАСТАГӢ АЗ МЕЪЁР ВА УСУЛИ КИШТИ НАХӢД

Курбонова Б.А., дотсент, Бердибекова М.Г., магистр - ДАТ ба номи Ш. Шохтемур

Калимаҳои калидӣ: нахӯд, фотосинтез, маҳсулноки, иқтидори фотосинтетикӣ, усули кишт, меъёри кишт, зичии растаниҳо.

Тоҷикистоназ рӯйи дараҷаи таваллуд ва рушди босуръати аҳоли аз дигар ҷумҳуриҳо фарқ мекунад. Аз ин рӯ, таъминоти аҳоли бо озуқаворӣ ва ҳалли амнияти озуқаворӣ кишвар яке аз вазифаҳои муҳимтарини мучтамеи агросаноатӣ ба шумор рафта, бевосита ба сатҳи маданияти зироаткорӣ вобаста аст.

Бо мақсади гирифтани ҳосили баланд ва дуруст ба роҳ мондани корҳои илмӣ - таҳқиқотӣ оид ба мукамалгардонии беҳтарин усул ва меъёр кишти нахӯдро дар шароити иқлимӣ шаҳри Ҳисор роҳандозӣ намудем.

Корҳои илмӣ - таҳқиқотӣ бо муайян намудани усули кишти яклухти қатории 15 см ва васеъҷӯяки байниқаторҳои 30 см гузаронида шуд. Кишт бо зичии 0,4; 0,5; 0,6 ва 0,7 млн. рас./га. дар замини обӣ гузаронида шудааст. Барои кишт тухмии дорои лаёқати кошташавандагиаш баланди навъи «Муқтадир» мавриди омӯзиш қарор гирифт.

Корҳои таҳқиқотӣ дар кооперативи истеҳсолии баноми Латиф Муродови шаҳри Ҳисор дар асоси усули Б. А. Доспехов (1985) ва усули навъсанҷии давлатии кишоварзӣ (Москва, 1971), бо такрори чорқарата, масоҳати майдончаҳо 36 м² буда роҳандозӣ намудем.

Аз нишондодҳои ба дастамада маълум шуд, ки зичии ҷойгиршавии растаниҳо ба инкишофёбии растаниҳо зич алоқамандӣ дошта, таъсири он ба давомоти давраи нашъунамо аз давраи шонабандии растаниҳо ба мушоҳида расид. Вобаста аз зичии растаниҳо дар киштзор давомокии давраи нашъунамои нахӯд 184- 194 рӯзро ташкил дод. Давомёбии нисбатан дарози нашъунамо дар байни давраҳои пайдошавии ғилофак-пухтарасии ҳосил ба мушоҳида расид, ки он мутаносибан ба 47 рӯз баробар шуд.

Аз натиҷаҳои корҳои омӯзишӣ маълум шуд, ки дар давраи майсазанӣ чамъшавии шабонарӯзии вазни хушкӣ нахӯд дар ҳудуди 25,4 - 27,5 кг/га бо меъёри 0,7 млн./га тухми нешзананда қарор дошт. Ҳангоми кишти нахӯд бо усули васеъҷӯяки байниқаторҳои 30 см вобаста аз зичии растаниҳо чунин нишондодҳоро соҳиб шуданд: 34,7; 40,8; 34,7; 40; 35,9 ва 40,4 кг/га.

Дар давраи пайдошавии ғилофакҳо чамъшавии шабонарӯзии биомассаи нахӯд вобаста аз вариантҳои омӯзишӣ мутаносибан ба 41,6 с/га; 45,7 с/га; 49,2 с/га; 50,6 с/га (усули кишти яклухти қатории 15 см) ва 43,4 с/га; 48,7 с/га; 51,3 с/га; 54,1 с/га (усули кишти васеъҷӯяки байниқаторҳои 30 см) баробар шуд.

Нишондодҳои нисбатан баланди чамъшавии вазни хушкӣ нахӯд дар давраи пухтарасии ғилофакҳо мушоҳида карда шуд, ки он вобаста аз зичии растаниҳо ба 52,6 с/га; 57,6 с/га; 62,0 с/га; 63,8 с/га (усули яклухти қатории 15 см) ва 55,0 с/га; 61,2 с/га; 63,8 с/га; 67,9 с/га (усули кишти васеъҷӯяки байниқаторҳои 30 см) –ро ташкил дод.

Аз натиҷаҳои ба дастамадаи корҳои омӯзишӣ бармеояд, ки ба ташаккулёбии вазни хушкӣ нахӯд ва инкишофёбии он меъёр ва усули кишти зироаттаъсири зиёдрасонда метавонад.

Аз нишондодҳои ба дастамадаи корҳои омӯзишӣ маълум шуд, ки меъёр ва усули кишт ба ташаккулёбии сатҳи барг таъсири бевосита расонидааст.

Дар оғози давраи нашъунамо вобаста ба вариантҳои омӯзишӣ масоҳати барги киштзори нахӯд дар ҳадди 0,9 – 1,5 то 1,2 – 1,6 ҳаз./м² га –ро ташкил намуд.

Дар давраи пайдошавии ғилофакҳо нишондоди баландтарини масоҳати барги киштзор вобаста аз меъёри кишт бо усули яклухти қатории 15 см он ба 14,6 – 16,5 ҳаз.м²/га ва усули кишти васеъҷӯяки байниқаторҳои 30 см ба 15,4 – 17,7 ҳаз.м²/га баробар шуд.

Иқтидори фотосинтегикии киштзор аз масоҳати барг ва давомоти давраи нашъунамо вобастагӣ дорад. Вале, ин қонунӣ на ҳамеша амалӣ мешавад, чунки ҳангоми аз меъёр зиёд истифодашавии яке аз омилҳо: нуриҳои нитрогенӣ ва ё меъёри кишт метавонад анбуҳи массаи сабз чамъ шуда, растаниҳо якдигарро соя дода муътадил чараёнгирии раванди фотосинтезро дар киштзор халалдор намоянд ва боиси паст гардидани маҳсулнокии киштзор гарданд.

Аз натиҷаи таҷрибаҳо бармеояд, ки дар тамоми вариантҳои омӯзишӣ вобаста ба усулҳои кишт аз ҳама нишондоди баланди иқтидори фотосинтегикии киштзор дар давраи пухтарасии ғилофакҳо ба мушоҳида расидааст. Аммо нишондоди бештари он дар байни давраҳои шонабандӣ – гулкунӣ ба мушоҳида расидааст.

Ҳамин тавр нишондоди иқтидори фотосинтегикии дар усули кишти васеъҷӯяки байниқаторҳои 30 см ва меъёри кишти 0,7 млн./га тухми нешзананда дар марҳилаи пайдошавии ғилофакҳо ба 935,8 ҳаз.м²/га х рӯз баробар шуд.

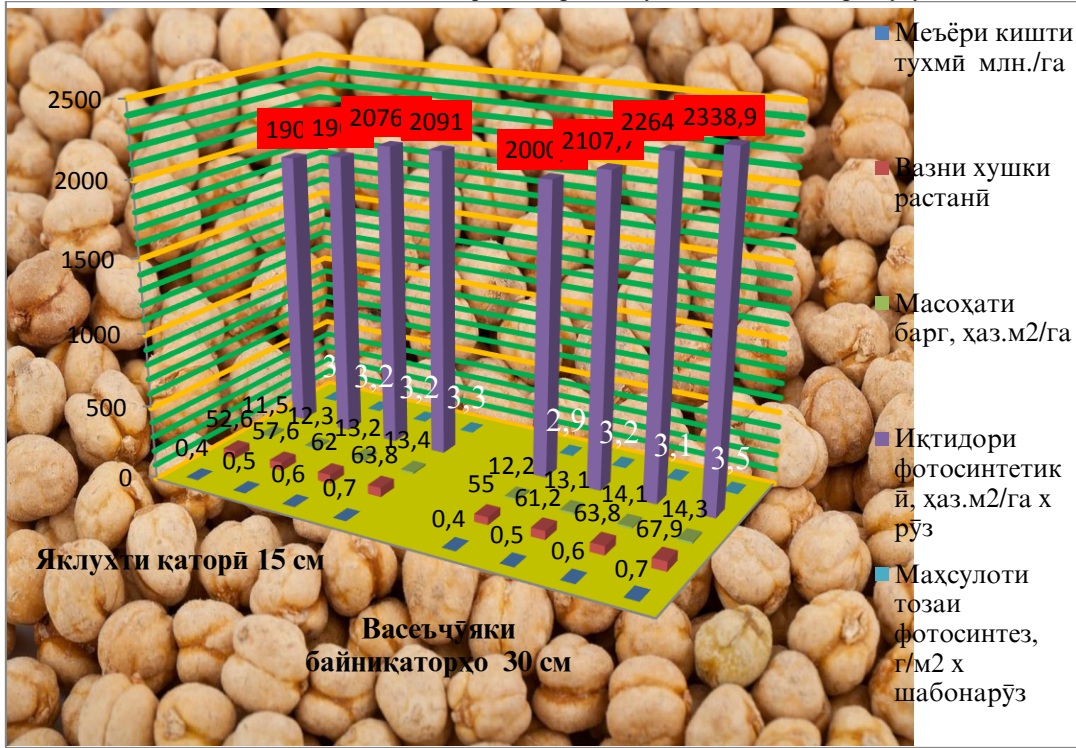
Иқтидори фотосинтегикии киштзорро дар давраи пухтарасии ҳосил меъёри кишти 0,7 млн./га. тухми нешзанада ва усули кишти васеъҷӯяки байниқаторҳои 30 см. (2581,9 ҳаз./м² га х рӯз) таъмин намудааст.

Дар маҷмӯъ иқтидори фотосинтегикии киштзор дар давраҳои нашъунамо вобаста аз меъёр дар усули кишти яклухти қаторӣ ба 1 909,1...2091,1 ва усули кишти васеъҷӯяк ба – 2000,2...2338,9 ҳаз.м²/га х рӯз

баробар шуд.

Маҳсулоти тозаи фотосинтетикӣ дар тамоми вариантҳои омӯзишӣ аз марҳилаи шонабандӣ оғоз шуд. Дар ин давра вобаста аз зичии растаниҳо маҳсулоти тозаи фотосинтез ба миқдори зерин ҳосил шуд: усули кишти яклухти қатории 15 см 3,2 г/м² х шабонарӯз; 3,6 г/м² х шабонарӯз; 4,1 г/м² х шабонарӯз; 4,0 г/м² х шабонарӯз ва усули кишти васеъҷӯяки байниқаторҳои 30 см 3,1 г/м² х шабонарӯз; 4,0 г/м² х шабонарӯз; 4,0 г/м² х шабонарӯз; 3,9 г/м² х шабонарӯз; 5,0 г/м² х шабонарӯз.

Нишондодҳои фитометрии наҳӯд вобаста аз меъёр ва усули кишт

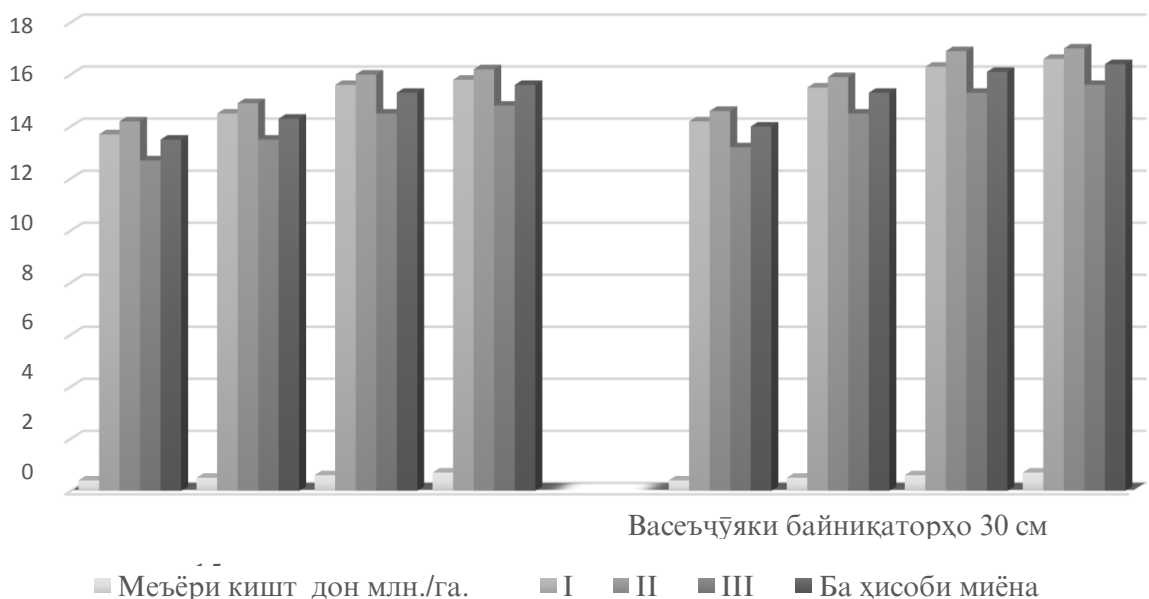
Диаграмма"

Вобаста аз вариантҳои омӯзишӣ ҳосилнокии дони наҳӯд мутаносибан ба 15,6 - 16,4 с/га баробар шуд. Дар киштзори 0,4 млн./га ин нишондод дар ҳудуди 13,5 - 14,0 қарор гирифт.

Ҳосилнокии дони наҳӯд, ҳангоми усули кишти қатории муқаррарӣ ба 13,5 - 15,6 с/га ва усули кишти васеъҷӯяки байниқаторҳои 30 см он ба 14,0 - 16,4 с/га - баробар шуд.

Аз натиҷаҳои корҳои омӯзишӣ аён шуд, ки варианти беҳтарини кишти наҳӯдро варианти меъёри кишти 0,6 млн./га бо усули кишти васеъҷӯяки байниқаторҳои 30 см таъмин намудааст.

Диаграммаи 2.- Ҳосилнокии наҳӯд вобаста аз меъёр ва усули кишт, с/га

Адабиёт

1. Арсений А.А. Особенности агротехника нута в Центральнoй зоны Молдавии: Бюлл. Научно – тех. инфор. ВНИИ Зернобобовых и крупяных культур – Орел, 1974. - Т. 8. - С. 84-89.
2. Балашова Н.Н. Мировые тенденции производства и потребления нута // Зерновое хозяйство, 2003. - № 8. – С. 5.
3. Кутаис О. Влияние густоты стояния и схемы посева на урожай нута // Р.Ж. Растениеводство, 1992. - № 3. - С. 9.
4. Қасимов Д.К. вадиг. Зернобобовые культуры Таджикистана – Душанбе, 1994. – С. 15.

АННОТАЦИЯ

ФОТОСИНТЕТИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ И ЧИСТАЯ ПРОДУКТИВНОСТЬ ФОТОСИНТЕЗА НУТА В ЗАВИСИМОСТИ ОТ НОРМ И СПОСОБОВ ПОСЕВА

В статье приведены результаты исследования по фотосинтетическому потенциалу и продуктивности нута в зависимости от способов и густоты высева. Продуктивность фотосинтетического потенциала нута, в зависимости от изученных вариантов, в среднем составляла 2338,9 тыс.м²/га х дней, а чистая продуктивность фотосинтеза равнялась 3,5 тыс.м²/га х дней. Максимальная урожайность нута была получена у вариантов с междурядьем 30 см, с нормой высева 0,6-0,7 млн./га. всхожих семян/га, которая составила 16,1-16,4 с/га.

Ключевые слова: нут, фотосинтез, продуктивность, фотосинтетический потенциал, способы посева, норма высева, густота посева, урожайность.

АННОТАТСИЯ

ИҚТИДОРИ ФОТОСИНТЕТИКӢ ВА МАҲСУЛНОКИИ ТОЗАИ ФОТОСИНТЕЗ ДАР ВОБАСТАӢ АЗ МЕӢӢР ВА УСУЛИ КИШТИ НАӢӢД

Дар мақола доир ба нишондиҳандаҳои фотосинтетикӣ ва маҳсулнокии зироати наӢӢд вобаста аз усул ва зичии растаниҳо маълумот оварда шудааст. Маҳсулнокии миёнаи иқтидори фотосинтетикӣ наӢӢд вобаста аз вариантҳои омӯзишӣ ба ҳисоби миёна 2338,9 ҳаз.м²/га х рӯз ва маҳсулоти тозаи фотосинтез ба 3,5 ҳаз.м²/га х шабонарӯз баробар шудааст. Ҳосилнокии бештари дони наӢӢд ба ҳисоби миёна 16,1-16,4 с/га- ро усули кишти васеъҷӯяки байниқаторҳои 30 см ва зичии 0,6-0,7 млн./га. растанӣ таъмин намудааст.

Калимаҳои калидӣ: наӢӢд, фотосинтез, маҳсулнокиӣ, иқтидори фотосинтетикӣ, усули кишт, меӢӢри кишт, зичии растаниҳо.

ANNOTATION

PHOTOSYNTHETIC POTENTIAL AND NET PHOTOSYNTHESIS PRODUCTIVITY

The article presents the photosynthetic potential and productivity of chickpeas, depending on the methods and density of sowing. The productivity of the photosynthetic potential of chickpeas, depending on the studied options the averaged about 2338.9 haz.m² / ha days, and the net productivity of photosynthesis was 3.5 haz.m² / ha x days. The maximum yield of chickpeas was obtained for variants with a row spacing of 30 cm with a sowing rate of 0.6-0.7 million / ha. germinating seeds / ha, which was 16.1-16.4 s / ha.

Key words: chickpeas, photosynthesis, productivity, photosynthetic potential, methods of sowing, seeding rate, planting density, yields.